

APOSTEL PAULUS KUI MISJONITEOLOOG

INGMAR KURG

Pauluse teoloogia lähtub tema apostolaadist; tema teoloogia pürib õigustatult olla nimetatud “misjoniteoloogiaks”, nagu väidab Pauluse-uurijate uuema põlvkonna esindaja Martin Hengel juba 70ndate algul.¹ Rida anglo-ameerika autoreid, nende seas C. Beker, W. P. Bowers, P. T. O'Brien, F. F. Bruce, D. Gilliland, A. Hultgren jt² kinnitavad, et Paulust tuleb mõista esmalt kui misjonäri, kelle teoloogia on tekkinud misjonisituatsioonis ning vaja-

---

¹ Martin Hengel, “Die Ursprünge der christlichen Mission”, *NTS* 18 (1971), 15-38, 23: “*Der ehemalige Schriftgelehrte Paulus wird der erste christliche ‘Theologe’, weil er Missionar ist, d. h. seine Theologie ist — im umfassenden Sinne — ‘Missionstheologie’.*”

² Christiaan J. Beker, *Paul the Apostle: The Triumph of God in Life and Thought* (Philadelphia: Fortress Press, 1980); W. Paul Bowers, *Studies in Paul’s Understanding of His Mission*, PhD Thesis (Cambridge: 1976); Peter Thomas O’Brien, *Gospel and Mission in the Writings of Paul: An Exegetical and Theological Analysis* (Grand Rapids: Baker Book House; Carlisle: The Paternoster Press, 1995); Frederick Fyvie Bruce, *Paul: Apostle of the Free Spirit*, 5. ed (Carlisle: The Paternoster Press, 1992); Dean S. Gilliland, *Pauline Theology and Mission Practice* (Grand Rapids: Baker Book House, 1983); Arland J. Hultgren, *Paul’s Gospel and Mission* (Philadelphia: Fortress Press, 1985).

dusest arusaadavamalt edastada päästesõnumit Jeesusest Kristusest. Evangeeliumikuulutaja õiguste nimel Paulus väitlebki (1Kr 9 pt) ja selgitab oma motiive (1Ts 2:1-12).

PAULUSE MISJONÄRITEADVUS

Paulus seob oma Kristuse-ilmumise ja paganateapostli kutsumuse juba toimunud äravalimisega “emaiahust” (Gl 1:15) alates. Gl 1:15-17 sarnasus Js 49:1 *Ebed Jahwe* teksti sõnasutusega on ilmne: “Kuulge mind saared ja pange tähele, kaudged rahvad! Issand on mind kutsunud emaihus, alates mu emaüasast on ta nimetanud mu nime.” Jesaja Sulase ning Pauluse kutsumise analoogia teemat käsitles Pauluse-uurimises juba L. Cerfaux ning see on taas tõstatatud O. Haasi, K. O. Sandnesi ja R. Riesneri³ poolt, neist viimased osundavad Sulase ja Pauluse sarnastele õndsuslooliste situatsioonidele. *Ebed Jahwe* kehastab eksiilijärgse juutluse misjonäritüüpi — Js 49:6 järgi peab Sulane olema “paganaille valguseks”. Paulus omakorda on Rm 11:13 nimetanud end Kristuse tööriistaks “paganate apostlina”, kes kuulutab päästet paganate keskel. Rm 16:26 järgi on “Pauluse” evangeelium prohvetite saladuse ilmutamine kõigile rahvastele, mille kohta ennustas *Ebed Jahwe* (Jes 52:15): “Mida neile ei ole jutustatud, seda saavad nad näha, ja mida nad

---

³ Lucien Cerfaux, “Saint Paul et le ‘serviteur de Dieu’ d’Isaïe,” *Studia Anselmiana* 27/28 (1951), 351-365; Odo Haas, *Paulus der Missionar: Ziel, Grundsätze und Methoden der Missionstätigkeit des Apostels Paulus nach seinen eigenen Aussagen*, Münsterschwarzacher Studien, Band 11, Hg. Missionsbenediktiner der Abtei Münsterschwarzach (Münsterschwarzach: Vier-Türme-Verlag, 1971), 10-15; Karl Olav Sandnes, *Paul — One of the Prophets? A Contribution to the Apostle’s Self-Understanding*, WUNT 1/43 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1991), 75-77; Rainer Riesner, *Die Frühzeit des Apostels Paulus: Studien zur Chronologie, Missionsstrategie und Theologie*, WUNT 71 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1994), 208-209.

ei ole kuulnud, seda saavad nad teada.” Seega on viidatud võimalusele, mille kohaselt Paulus arvab, et ta on kutsutud lõpule viima *Ebed Jahwe* töö, sarnaselt sellele, kuidas hiljem seostavad evangelistid Ebed Jahwega Jeesuse ja tema töö. Pauluse misjon peab saama prohvetikuulutuste elluviijaks, kusjuures tema misjoniprogramm on suunatud kõigile rahvastele, kutsudes neid “usu kuulekusele” (Rm 1:5; 16:26). Paulus kui ohverdaja preester toob paganarahvad Jumala altarile (Rm 15:16) ja on valmis laskma voolata omaenese verel (Fl 2:17).

Paulus väljendab ühemõtteliselt, et tema kutsumine oli lahutamatu seotud talle antud ülesandega, ning puudub otsene põhjus vaidlustada, nagu polnuks Pauluse idee tema kutsumisest paganatemisjonisse talle algusest peale selge (Gl 1:15j).⁴ Sõltumata sellest, kas Paulus enda poolt nimeetatud “Araabias” misjoneeris või elas tagasitõmbunult, rõhutavad Gl 1:17-21 mainitud kohad nagu “Araabia”, “Damaskus”, “Süüria ja Kiliikia” pigem seda, et tookord viibis Paulus Jeruusalemmast eemal ning sai seetõttu misjonitööd arendada sõltumatult Jeruusalemma autoriteetidest.

Pauluse uurimises pikka aega valitsenud arvamust, justkui omandanuks Paulus oma varajased teoloogilised tööks- pidamised Antiookia koguduse ja sealse kristliku misjoni-

---

⁴ Nii väidavad nt Hans-Werner Gensichen, *Missionstheologie* (Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 1985), 53; Günther Bornkamm, *Paulus*, vierte durchgesehene Auflage (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1979), 39. Seyoon Kim, *The Origin of Paul's Gospel*, 2. edition, revised and enlarged, WUNT II/4 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1984), 3-31 näitab, et enimsiteeritavate Piibli kirjakohtade kõrval, kus kirjeldatakse Pauluse kohtumist Ülestõusnuga ning kutsumist paganate-apostliks (1Kr 9:1; 15:8-10; Gl 1:13-17; Fl 3:4-11), “*there are many more places in his letters, including those which are not mentioned above, in which he refers or alludes in varying degrees of explicitness to his experience on the road to Damascus,*” (*Ibid*, 3) nagu Rm 10:2-4; 12:3; 15:15; 1Kr 3:10; 9:16-17; 2Kr 3:4-4:6; 2Kr 5:16; Gl 2:9; Ef 3:2,7,8; Kl 1:23-29; 1Tm 1:11-14 kuni tervitustekstideni Rm, 1 ja 2 Kr, Gl, Ef, Kl kirjade alguses.

keskuse traditsioonide mõjul,⁵ on hakatud korrigeerima ka Tübingeni teoloogide ridades. C. K. Barrett⁶ annab ruumi iseseisvale pauliinlikule misjonimeelsele teoloogiale ja teeb julge ettepaneku — võtta maha kunstlikult tekitatud probleem nn “antiookia teoloogiast” kui Pauluse varase mõtte- maailma kujundajast. Realistlikum oleks kujutleda vastupidist situatsiooni, kus Paulus, jutlustanud kahe aasta jook- sul Antiookias, andis mõtteainet nii kogudusele kui ka selle esimesele piiskopile Peetrusele.

PAULUS MISJONISTRATEEGINA

Arusaamad Pauluse nn “strateegilistest misjonimeetoditest” sõltuvad vastusest küsimusele, kas Paulus oli oma tegevuse üles ehitanud suurtele strateegilistele plaanidele või tegutses ta situatsioonist, *resp* Vaimu juhtimisest tulenevalt.⁷

Misjonipõldude, peatuskohtade ning ajagraafikute valik võimaldab teha mõningaid olulisi järeldusi tegutsemis- kriteeriumide kohta, mida Paulus sageli ka ise nimetab:

a) töötamine seni misjoneerimata aladel (2Kr 10:16; Rm 15:20),

b) jutlustamine juudi sünagoogikogudustes (Rm 1:16 “juudile esmalt”) ning seal tekkinud kontaktidest proselüü-

⁵ Vrd Jürgen Becker, *Paulus: Der Apostel der Völker* (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1989), 138-147.

⁶ Charles Kingsley Barrett, “Paulus als Missionar und Theologe”, *Paulus und das antike Judentum*, Hg Marin Hengel, 1-15, WUNT 58 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1991); esmatrikk: *ZThK* 86 (1989), 18-32.

⁷ Evangelikaalset misjoniteadust ajendab sageli soov avastada töö- kindlaid meetodeid, mis võimaldaksid evangeliseerida kogu maailm nii kiiresti kui võimalik. Koguduse-kasvu-liikumine alates Donald A. McGav- ranist ja C. Peter Wagnerist on püüdnud välja töötada kiriku kasvamise seaduspärasusi Uue Testamendi ja eriti Pauluse näidete varal: Edward Rommen, *Die Notwendigkeit der Umkehr: Missionsstrategie und Gemeinde- aufbau in der Sicht evangelikaler Missionswissenschaftler Nordamerikas* (Giessen, Basel: Brunnen-Verlag, 1987), 86.

tide ja “jumalakartlikega” iseseisvate koguduste rajamine,

c) orientatsioon Rooma impeeriumi tähtsamatele provintsidele ja provintsikeskustele,⁸

d) elujõuliste koguduste ülesehitamine ja vaimulik hoolekanne (1Ts 3:10; 2Kr 1:15).

Seejuures on märkimisväärne, et Paulust suunasid Püha Vaimu otsesed juhised (Ap 13:4; 16:7; 20:22; 21:4; Gl 2:2; 2Kr 2:12).⁹

Veel saja aasta eest kirjutas P. Wernle paatosega: “Tõelise kotkana vaatas Pauluse kõrgusest misjonikaardile ja tõmbas sellele oma tulevikuplaane.”¹⁰ Hiljem märkas M. Schlunk,¹¹ et suure strateegia elluviimisplaanid jätsid maakaardile igas suunas lõikuvaid marsruute. Pauluse misjonistrateegia geograafilise faktori otsingud jätkusid. M. Dibelius¹² selgitas, et enamus Pauluse tegevuspaiku tulenesid headest liiklusoludest. Ent W. Meeksil õnnestus näidata, et impeeriumi provintsikeskused osutusid tõeliseks “paganamaailma keskmeks”, mis Paulust ligi tõmbasid.¹³ Viide Pauluse misjonitegevuse geograafilisele kont-

⁸ Niisugusest põhimõttest Paulus otseselt ei räägi, kuid tema misjonitöö tulemusena tekkinud kogudused ning need kogudused, kellele ta oma kirjad läkitas, nagu näiteks Tessaloonika, Korintos, Rooma, Filippi, Kolossa, Efesos, osutavad just sellisele misjoneerimisviisile.

⁹ Georg Eichholz, *Die Theologie des Paulus im Umriß*, 3. Aufl (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1981), 26: “*Immer erfüllt von Plänen, ist er doch nicht Herr seiner Pläne.*”

¹⁰ Paul Wernle, *Paulus als Heidenmissionar* (Freiburg/B: Mohr, 1899), 17.

¹¹ Martin Schlunck, *Paulus als Missionar*, Allgemeine Missionsstudienhefte (Gütersloh: Bertelsmann, 1937), 43.

¹² Martin Dibelius, *Paulus*, 2. Auflage, Sammlung Göschen, Band 1160, Hg und nach dem Tode des Verfassers zu Ende geführt von W. G. Kümmel (Berlin: Walter de Gruyter, 1964), 62-63.

¹³ Wayne A. Meeks, *Urchristentum und Stadtkultur: Die soziale Welt der paulinischen Gemeinden* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1993). Sama vastuse pakkus juba P. Anton Freitag, “Die Missionsmethode des Weltapostels Paulus auf seinen Reisen”, *ZM* 2 (1912), 122.

septsioonile on lisaks Gl 1:21 nähtav ka Rm 15:19-24. Paulus liikus Vahemeremaades idast läände, Jeruusalemmast¹⁴ Illüüriani ning tagasi Antiookiasse.

R. Riesner osutab suurt tähelepanu Rm 15:16-28 seosele Js 66:18-21 tekstiga, olles veendunud, et Pauluse liikumisteid tuleb mõista eshatoloogilise misjonistrateegiana Jesaja prohvetearrangu valguses.¹⁵ Riesneri hüpoteesi kohaselt võiksid Js 66:19 nimetatud kohad kattuda Pauluse tegevuspaikadega: 1) Tarsus, 2) Kiliikia, 3) Lüüdia, 4) Müüsia, 5) Bitüünia, 6) Makedoonia ja 7) kauge lääres. Jesaja prohvet kirjeldab üksikute inimeste läkitamisest kaugete rahvaste juurde. See ühtib täiesti Pauluse igatsusega jõuda maailmahorisondi äärteni, kui ta plaanis misjonireisi jätkamist Hispaaniasse. Hispaania oli aga juba Vana Testamendi aegadest tähistanud "maailma äärt".¹⁶

G. Eichholzilt¹⁷ pärineb idee, et Pauluse plaanidest õige pildi saamiseks tuleb võtta ette maakaart, mis oli käibel tollel ajal. Antiikseid asustatud alade mõõdusid arvestades õnnestus Paulusel läbi käia kogu "maailm" just sel määral, mida võimaldasid tema käsutuses olnud liiklusvahendid ja tema suhtes rakendatud liikumisvabaduse piirangud.

Jeruusalemma apostlitekontsiili järel (Ap 15) võis Paulus oma misjonit edasi arendada ametliku apostelliku tunnustusega. Barnabasesest eraldumise järel külastab ta Süüria-Kiliikiat ja Lõuna-Galaatiat ning liigub, hoolimata mõningatest takistustest, edasi Makedooniasse (Ap 15:35-16:10).

¹⁴ ἀπο Ιερουσαλημ ei olnud mõeldud Pauluse misjoni ajaloolise teekonnana (vrd Gl 1:17). Jeruusalemm võis tähendada evangeeliumi leviku alguspunkti, mille Paulus on nihutanud kuni Illüüriani.

¹⁵ Riesner, *Frühzeit*, 216-225.

¹⁶ Mõiste *Durchquerung der Welt* pärineb von Harnackilt: Adolf von Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, Vierte, verbesserte und vermehrte Auflage, Band 1 (Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung, 1924), 80.

¹⁷ Georg Eichholz, *Die Theologie des Paulus im Umriß*, 3. Aufl (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1981), 23.

Siin ilmneb taas tema misjonistrateegia elemendina geograafilise ruumi faktor. Paulus asuks justkui uuele orbii-dile, misjoneeritav maailmaosa avardub eelmiste reisidega võrreldes veelgi. Arvestades Pauluse universaalset, kõiki rahvaid haaravat misjonimudelit, saab mõistetavaks, miks ta ei pidanud vajalikuks “kuulutada evangeeliumi seal, kus Kristus juba on nimetatud” (Rm 15:20). Kui Paulus oli enda arvates lõpetanud töö Illüüria provintsi¹⁸ ning jäi “töötuks” — “et mul nüüd ei ole aga-neil aladel enam kohta” (Rm 15:23) — mõtles ta edasi liikuda Rooma, et kinnitada seal kanda ning jätkata teekonda läände, st Hispaaniasse.

W.-H. Ollrog¹⁹ nimetab Pauluse meetodit “keskuste- ja kaastöölistemisjoniks”. Sellega osutatakse, et provintsi-keskuste külastamine ning nendesse koguduste asutamine ei olnud ainuüksi territoriaalse tähendusega, vaid võimaldas luua koguduste kui uute misjonijaamade võrgustikku, mis jätkas koos Paulusega misjoniüleande lõpuleviimist.

Pauluse rajatud kogudused, olgugi noored, muudeti nii kiiresti kui võimalik ise vastutavaks edasise misjonitöö eest,²⁰ nii et paganamaailma misjoneerimist ei oleks saadud pidada enam ainult Pauluse ürituseks, vaid sellest sai kõigi asutatud koguduste ühine funktsioon.²¹

---

¹⁸ Roland Allen, *Missionary Methods: St Paul's or Ours?* (First published in 1912) (London: World Dominion Press, 1956), 19: “By establishing the Church in two or three centres St. Paul claimed that he had evangelized the whole province.”

¹⁹ Wolf-Henning Ollrog, *Paulus und seine Mitarbeiter: Untersuchungen zu Theologie und Praxis der paulinischen Mission*, WMANT 50 (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1979), 126.

²⁰ Eichholz, *Theologie*, 25. Paulus seab näiteks Tessaloonika koguduse teistele eeskujuks selles, et nende juurest on Jumala sõna levinud üle kogu Makedoonia ja Ahhaia (1Ts 1:6jj).

²¹ Allen, *Missionary Methods*, 3 väidab põhjendatult, et misjonitöö Pauluse järgi tähendab evangeliseerimist kristlike koguduste rajamise eesmärgil. Fakt, et Paulus läkitab enda poolt rajatud kogudustele kirju, on tunnistus sellest, kuidas Paulus hoolitses mitte ainult inimeste usu juurde juhatamise, vaid ka nende usu säilimise ja kasvamise eest (vrd 1Ts 3:8; 4:1).

Kristlikud kogudused aktiveeriti misjonitöösse sel viisil, et koguduste esindajaid delegeeriti Pauluse käsutusse.²² Pauluse kaastöolistena loetleb W.-H. Ollrog kokku vähemalt kuuskümmend isikut, kes reisivad koos Paulusega või täidavad temalt saadud ülesandeid.²³ Usutav, et kogudustele läkitusi dikteerides diskuteeris Paulus teoloogilistel teemadel ka oma lähimate kaasvõitlejatega.

PAULUS MISJONITEOLOOGINA

Pauluse teoloogiast kui misjoniteoloogiast saaks õigustatult rääkida siis, kui ilmneks, et Pauluse õndsusloolise teoloogia tsentraalsete mõistete nagu usk, õigeksmõistmine, lunastus, pöördumine, päästmine jt süstemaatiline kasutamine on tekkinud vajadusest selgitada evangeeliumi kuulutamisel ning vastuvõtmisel tekkinud situatsioone. Käesoleva artikli mahu tõttu on järgnevalt valikuliselt viidatud üksnes mõiste “evangeelium” rakendatavusele teoloogilistes seostes ja praktilises misjonistrateegias.

Nii Pauluse kirjad kui tegevus osutavad tema põhiaru-
saamale, et evangeeliumikuulutus ja evangeeliumisse usku-
mine toob inimesed pöördumisele ja teeb võimalikuks
õigeksmõistetute eluosaduse Jumalaga.²⁴ Seos evangeeliumi-
kuulutuse ja inimeste pöördumise vahel on ilmne Apostlite

---

²² Vrd 1Kr 16:15j; 2Kr 8:19,23; Fl 2:19.

²³ Ollrog, *Paulus*, 1. Seejuures tuleb arvesse võtta, et tänane lugeja tunneb vaid ühte osa Pauluse korrespondentsist. Paulus on oma kirjades nimetanud ühtekokku üle 50 isiku. Lähimasse ringi kuulusid teadaolevalt Barnabas, Silvanus, Timoteos, aga ka Tiitus, Akvila ja Priska ning teised kontaktisikud. Michael Green, *Evangelism in the early Church* (London: Hodder, 1970), 192-205 grupeerib Pauluse koostöölisteringi järgmiselt: a) täisajaga töötavad misjonärid, b) misjonitööle pühendunud teoloogid, c) abilised.

²⁴ Rm 3:27-31; Gl 3:13-14; 2Kr 5:17-21 põhjal õigeksmõistmine usu läbi.

tegude raamatu teadete põhjal. Refraänina kordub väljend “Jumala sõna levis ja kasvas” (Jeruusalemmas — Ap 6:7; 12:24 ja Efesoses — Ap 19:20), millega tunnistatakse, et aset leidsid hulgalised pöördumised. Samale seosele viitab ka 1Ts 1:5-6, kus Paulus ilmselt kiidab tessalooniklasi selle eest, et nad evangeeliumi vastu võtsid.

Pöördumine tähendas Pauluse juures “usukuulekuse” väljendust (Rm 1:5; 16:26), mis nõudis paganarahvailt loobumist ebajumalaist ning mille radikaalsus võis seetõttu tuua kaasa konfrontatsioone religioossetel ja kultuurilistel tasanditel.²⁵ Ap 17:4-6 annab pildi noore kristliku koguduse tagakiusamisest selle ülesehitamisfaasis.

Konfliktide tegelik põhjus, nagu selgitab Paulus, ei seisnenud siiski kultuurilis-religioossetes vastandumises, vaid jumalavastase jõu olemasolus: evangeeliumikuulutust pingestas võitluse motiiv.²⁶ Selles võitluses ilmutas end evangeeliumi varjatud jumalik vägi, kusjuures Paulus seostab evangeeliumi võidukuse Püha Vaimu väeilmingutega: “Sest meie evangeelium ei ole teie juurde tulnud palja sõnana, vaid ka väes ja Pühas Vaimus...”²⁷ Kui Rm 1:16 järgi on

²⁵ Põhjalikum ülevaade: Green, *Evangelism*, 167-169. Püüdlused näha suuri sarnasusi kristliku pöördumise ja antiikmaailma filosoofia koolide voorusteideaalide vahel pole eriti veenvad; pigem tuleks pöördumisetutustustes märgata kreeka-rooma maailmale senimõeldamatut nõuet radikaalselt ümber korraldada nii usu-, eetika- kui kultuseküsimumused.

²⁶ 1Ts 2:2,18; vrd ka 2Kor 12:7. Harnack, *Mission*: “Die ganze Welt und die sie umgebende Atmosphäre war von Teufeln erfüllt. [...] Den Christen standen unbesiegbare Waffen zur Verfügung, um dieser Hölle und all ihren Teufeln zu begegnen.” Paulus ise oli “an vorderer Front einbezogen in den Kampf, den Satan gegen Gott führt”, nagu kirjutab Traugott Holtz, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, 2. durchgesehene Auflage, EKK, Band XIII (Zürich, Braunschweig: Benziger-Verlag; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener-Verlag, 1990), 117.

²⁷ 1Ts 1:5; vrd Rm 15:18-19. Evangeeliumi meelevalda kinnitatakse väliste märkidega (Ap 2:43; 4:20; 6:8; 8:13; 14:3; 19:11), ent mitte kunagi iseseisva märgina, vaid alati nendel puhkudel, kus toimub evangeeliumikuulutus. Dünaamilist “sõna” ja “väe” seost näeb Paulus ka jumalavalituse puhul 1Kr 4:20: “Sest Jumala riik ei ole ju sõnades, vaid väes.”

evangeelium “Jumala vägi päästeks igäühele, kes usub”, siis võib Paulus õigustada oma evangeeliumikuulutust sellega, et ta pole “asjata” kuulutanud, sest inimesed on evangeeliumi vastu võtnud, sellesse uskunud ning pöördunud Jumala poole.

Pauluse teoloogilises arsenalis ohtralt kasutatud mõiste “evangeelium” seostub nii juutliku kui hellenistliku kristlaskonna taustaga.²⁸ Palestiina juudikristlased — kui pidada silmas Matteuse ja Markuse evangeeliumite keelepruuki — olid hoidnud elavana Jesaja 40:1j; 53:3j prohveteringutest pärinevat “rõõmusõnumi tooja” kujutlust. Mt 11:5j tsiteeritud Js 61:1 “pimedad näevad jälle ja jalutud kõnnivad, pidalitõbised saavad puhtaks ja kurdid kuulevad ja surnud tõusevad üles ja vaestele kuulutatakse evangeeliumi ...” muutub Mt 10:7j käsuks jüngritele: “tehke terveks haige, äratage üles surnuid, tehke puhtaks pidalitõbiseid, ajage välja kurje vaim”, ning Mt 9:35 järgi seostatakse see “evangeeliumiga Kuningriigist”.

Kreekakeelne kristlaskond, so Stefanose ring Jeruusalemmas, hiljem Antiookia kogudus ja sealt edasi paganamisjon võisid olla nendeks kohtadeks, kus “rõõmusõnumi” tõlkena tuli kasutusele kreekakeelne sõna “εὐαγγέλιον”. Seoses misjonitööga paganate keskel võis tekkida genitiivliide “Jumala evangeelium”, mis pidanuks kreeka-rooma keskkonnas selgitama, et see “evangeelium” ei sarnane keisri läkitatud “evangeeliumitele”, vaid jutt käib kristli-

---

²⁸ Sõna “evangeelium” tähendus pidi olema mõistetav nii juudi- kui paganakristlastele juba enne Paulust, *resp* sõltumata Pauluse tegevusest. Seda kinnitab ka Gerhard Friedrich, “Εὐαγγέλιον,” TWNT, II, 718-734, 727, viidates faktile, et Pauluse kirjades selgitatakse lugejale harva evangeeliumi sisu, kuna eeldatakse selle teadmist. Paulus väidab 1Kr 15:1-6, et temagi on evangeeliumi tähenduse “vastu võtnud” teistelt; see on evangeelium Jeesusest, kes on Kristus oma kannatuse, surma ja ülestõusmise läbi ning kes kingib päästmise neile, kes temasse usuvad. Lühikokkuvõtet “evangeeliumist” pakuvad Rm 1:1j, 16j; 1Kr 15:1j; 1Ts 1:9j.

kust heast sõnumist, mis tuleb Jumalalt.²⁹ Genitiivliidet “Jumala evangeelium” tuleks siinjuures mõista *genitivus subjectivus*’ena, olgugi et keeleliselt oleks mõeldav kasutada seda nii *gen obj* kui ka *gen subj* tähenduses. Evangeelium pole ainuüksi hea sõnum Jumala kohta, vaid eelkõige Jumala enese poolt antud sõnum päästmisest.³⁰

Pauluse misjoni- e pöördumisjutlustes modifitseeritakse evangeelium vastavalt kuulajatele, mistõttu jutluste teoloogilisi lähtepunkte ja sisulist ülesehitust jälgides tuleb eristada vähemalt kahte tüüpi — juutidele (ühtlasi proslüütidele) või paganatele peetud jutlusi.³¹

O. Haas pakub välja juutidele suunatud pöördumisjutluste neli sagedamini korduvat teemat³²:

1. Jumala viha ja kohtuga ähvardamine, viidates juutide moraalsele allakäigule ja Seaduse õndsusloolisele täidesaatmisele Kristuses.

2. Jeesuse Kristuse kui Seaduses ja prohvetites ilmutatud Jumala õndsustootuste täideviija kuulutamine.

²⁹ Helmut Merklein, *Studien zu Jesus und Paulus*, WUNT 43 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1987), 287 paneb eelpauliinlikule “evangeeliumi” kasutusele kristlikes kogudustes sedavõrd rõhku, et ei nõustu traditsioonilise käsitlusega, mille järgi “evangeelium” kui *terminus technicus* on üle võetud keisrikultuse aegsetest “hea sõnumi” rituaalidest.

³⁰ Vrd Rm 1:16; 3:25; 8:3.

³¹ Pauluse jutlustamisstiilile viitavad 1Kr 1:5-23; 15:1-11; Gl 3:1-5 jm, olgugi et Pauluse kirjad ei sisalda väljaarendatud misjonijutlusi. Rm 2:1-3:31 võiks olla mõne jutluse konspektiks ning 1Ts 1:22-12 Pauluse jutluste sisu tutvustuseks. Ap 13:16jj; 14:15jj; 17:22jj; 22:1jj; 26:2jj; 28:25jj on jutluste hilisemad kokkuvõtted. Kui veel Ulrich Wilckens, *Die Missionsreden der Apostelgeschichte: Form- und traditions-geschichtliche Untersuchungen*, WMANT 5 (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1974), 186 esindab radikaalset suunda, väites, et Ap jutlusi ei tuleks pidada algkristliku, vaid 1. saj lõpu Luuka koolkonna teoloogia väljendajateks, siis uue pöörde teeb Claus-Jürgen Thornton, *Der Zeuge des Zeugen: Lukas als Historiker der Paulusreisen*, WUNT 56 (Tübingen: J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], 1991), omistades jutlustele ajalooliselt verifitseeritava tähenduse.

³² Haas, *Paulus*, 94.

3. Üleskutse pöördumisele ja uskumisele.

4. Õpetus päästmisest Kristuses.

Paganail peetud jutluste teemadest annavad Pauluse kirjad pidepunkte rohkem. Samal viisil, kuidas Paulus pöördumisjutlustes (Rm 2-3) valmistab ette juutidest kuulajaid ja apelleerib nende südametunnistusele, annab Rm 1:19-32 aimu paganatest kuulajate ettevalmistamisest. Siin toetub Paulus paganate loomulikule jumalatunnitusele — kuivõrd antiikne kultusvaenulik ateism polnud üldist religioosset mõtlemist kahjustanud —, püüab äratada neis süütunnet ning asetada nad Jumala kohtu ette.³³ 1Ts 1:9-10 näitel eeldatakse kuulajatelt ärapöördumist ebajumalatest ja tõelise³⁴ Jumala teenimist. “Misjon paganate keskel ei alga Kristusest jutlustamisega, vaid kuulutusega Jumalast.”³⁵ Jeesusest Kristusest räägitakse kui taevast tulevast Jumala pojast ja eshatoloogilisest päästjast; Jeesuse uskumisvääruse kinnituseks on tema ülestõusmine surnuist (vrd 1Kr 15).

Pauluse kuulutustöö peateemaks on “Jeesuse Kristuse evangeelium”.³⁶ A. Oepke³⁷ märkas juba eelmise sajandi algul, et Pauluse misjonijutlustes kasutatud mõisted — *ἄκωη, κηρυγμα, λογος του θεου, ευαγγελιον* — on üksteise suhtes ambivalentset ja ei ole piiritletavaid vaid enda tähendusega. Seetõttu võib näha, et Pauluse teoloogiline paradigma algab evangeeliumist, täpsemini sellest Juma-

³³ Albrecht Oepke, *Die Missionspredigt des Apostels Paulus: Eine biblisch-theologische und religionsgeschichtliche Untersuchung*, Missionswissenschaftliche Forschungen, Band 2 (Leipzig, 1920), 100.

³⁴ *αλεθινω* vrd Walter Bauer, *WNT* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1979), 73:3. Ilmne, et paganliku polüteismi, resp sünkretistliku henoteismi taustaga kuulaja puhul pidi Paulus oma jutluse rajama “kristliku” monoteismi vundamendile.

³⁵ Thomas Söding, “Der Erste Thessalonicherbrief und die frühe paulinische Evangeliumsverkündigung: Zur Frage einer Entwicklung der paulinischen Theologie”, *BZ* 2 (1991), 180-203.

³⁶ Vrd 1Kr 9:12; 2Kr 2:12; 9:13; Fl 1:27; 1Ts 3:2; 2Ts 1:8.

³⁷ Oepke, *Missionspredigt*, 40-42.

la lepitavast eneseilmutusest Jeesuses Kristuses, mis saab inimestele osaks evangeeliumi vastuvõtmisel. Pauluse evangeeliumikuulutuses selgitatakse vähemalt kolme aspekti:

1) Evangeeliumi sisu on Jeesuse Kristuse surm ja ülestõusmine.³⁸ Rm 1:3jj ja 1Kr 15:3jj esitatakse see lühikeste formuleeringutena:

Rm 1:3-4: “oma Pojast — kes liha poolest on sündinud Taaveti soost, ent pühaduse Vaimu poolest määratud oma surnuist ülestõusmise järel Jumala Pojaks väes — Jeesusest Kristusest, meie Issandast.”

1Kr 15:3-4: “et Kristus suri meie pattude eest, nagu on kirjutatud pühades kirjades, ja et ta maeti maha ja äratati kolmandal päeval üles pühade kirjade järgi.”

Paulus jutlustab “Jeesust Kristust Issandana” (2Kr 4:5); “ristilöödud Kristust” (1Kr 1:23; 2:2); silme ette “ristilööduna joonistatud” Kristust (Gl 3:1). Sõna ristist pole narrus, nagu väidavad need, kes hukka lähevad, vaid “Jumala vägi” (1Kr 1:18); kuid need, kes temasse usuvad, päästetakse (Rm 1:16jj; Gl 2:16; 3:26). Pole kahtlust, et Paulus on oma misjonitöö algusest peale jutlustanud Jeesust kui päästjat ja küüriost.³⁹

2) Kui Paulus pöördub paganate poole, lisandub olulise täiendusena evangeelium tõelisest, elavast Jumalast. See Jumal, keda ta kuulutab, on ainus, Iisraeli ja kõigi inimeste Jumal (Rm 3:29j). Paganad ei tunne Jumalat (1Ts 4:5);

---

³⁸ Peter Stuhlmacher, “Weg, Stil und Konsequenzen urchristlicher Mission,” *Theologische Beiträge* 12 (1983), 107-135 kinnitab lk 124: “*Im Zentrum des paulinischen Missionsevangeliums steht der gekreuzigte Christus, den Gott selbst als Sündeopfer für die Menschen dahingegeben hat, um so die Möglichkeit der Rechtfertigung allein durch den Glauben an Christus für alle zu erwirken.*”

³⁹ κυριος on näiteks 1Ts, Pauluse ühe varase kirja tähtsaim Jeesuse Kristuse tiitel (1:1,3,6,8; 2:15,19; 3:8,11,12,13; 4:1,2,6,16,17; 5:2,9,12,23,27,28).

nende jumalapilt on kujundatud “tummadest iidolitest” (1Kr 12:2) või “nõrkadest ja viletsatest arhetüüpidest” (Gl 4:9), kellel puudub realiteet (1Kr 10:19j). Jumal, kellest on kõik asjad (1Kr 8:6), ei luba kedagi ega midagi konkureerivat enese kõrvale.⁴⁰ Eristus ‘Jumal või ebajumalad’ on “paganamisjoni otsustav küsimus”.⁴¹ Inimesed pole Jumala olu (Rm 1:18) ega Jumala taht (Rm 2:12j) tähele pannud, misläbi nad on Jumalast eemaldunud ja eshatoloogilise vihakohtu kätte langenud. Paulus eesmärk on äratada nii juutidest kui paganatest kuulajate südametunnistust, et nad pöörduksid jumalaväärilisele uuele elule (1Ts 2:12).

3) Ευαγγελιον του θεου esitab niisugust Jumalat, kes laseb Jeesus surmal ja ülestõusmisel toimida lepitusvahendina (Rm 3:25)⁴² ja määrab Kristuse uskujate eestkostjaks lõpuaja kohtus. Jumala pakkumine pattulangenud inimesele on στερ Jeesus, kes päästab Jumala vihast. Pauluse evangeelium on läbi imbnud selle päästja läheduse ja peatse saabumise kujutlustest; C. Beker nimetab seda Jeesuse surma ja ülestõusmise apokalüptiliseks “koherentsiks” evangeeliumis.⁴³

Pauluse spetsiifilisel “Jumala evangeeliumil” on rõhutatult eshatoloogilis-õndsuslooline dimensioon.⁴⁴ Võib väita

⁴⁰ Ebajumalate küsimusest ei saa siiski mööda vaadata, kuna deemonid, nagu väidab Paulus, türanniseerivad inimesi läbi kujutlusvõime (1Kr 10:20j). Paulus ei propageeri teoreetilist monoteismi vastandina filosoofilisele poliiteismile, vaid küsimuse all on inimese vabastamine valedest sõltuvustest.

⁴¹ Claus Bussmann, *Themen der paulinischen Missionspredigt auf dem Hintergrund der spätjüdisch-hellenistischen Missionsliteratur* (Bern, Frankfurt: Peter Lang, 1971), 42.

⁴² Vrd 1Kr 11:24j; 15:3; Gl 1:4; 1Ts 5:9.

⁴³ J. Christiaan Beker, *Der Sieg Gottes: Eine Untersuchung zur Struktur des paulinischen Denkens*, Stuttgarter Bibelstudien 132, Hg Helmut Merklein und Erich Zenger (Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 1988), 25.

⁴⁴ Charles A. Wanamaker, *The Epistles to the Thessalonians: A Commentary on the Greek text*, The New International Greek Testament Commentary (Grand Rapid: William B. Eerdmans Publishing; Exeter: The Paternoster Press, 1990), 10.

veelgi enam: Kristuse taastulek ja Jumala riigi saabumine on Pauluse kuulutustöö motiiviks,⁴⁵ sest pattulangenud inimese päästmine “nüüd” on ühtlasi päästmine aegade lõpus, kus viiakse lõpule inimese õigekssaamine Jeesuse Kristuse ristisurma ja ülestõusmise läbi (1Ts 1:10). Et Jeesuse ülestõusmisega on lõpuaeg juba alanud (1Kr 10:11; 2Kr 5:17) ning toimub ettevalmistus lõpuaja kohtuks ja päästeks (1Kr 1:18; 2Kr 2:15j; 1Ts 2:16), tähendab Kristuse taastulek oodatud lõplikku pääsemist uskujatele (Rm 8:11,19, 24; 1Kr 6:14; 2Kr 4:14; 1Ts 4.14) ja Kristuse valitsuse sisseadmist (1Kr 15:24?28).

Päästmise ootamine ei ole ainult evangeeliumi teoloogilise tõlgendamise küsimus — see kujundab kristlikku kogudust ja kristlikku elu.⁴⁶ Paulus räägibki kindlast lootusest, et Jumal jääb oma töotustele truuks ning viib lõpule patuse inimese õigekssaamise. Selles valguses julgustab Paulus

---

⁴⁵ Just see Pauluse varasemat kuulutust iseloomustav apokalüptilise ootuse (*parusia*) motiiv on viinud ajaloolis-kriitilise eksegeesi ennatlikule järeldusele, nagu välistaks Pauluse teoloogia põhipunktid üksteist: tema varasem teoloogia ei oleks saanud käsitleda lunastust ristil, sest ta õpetas peatselt saabuvat küüriost; ta ei oleks saanud õpetada õigeksmõistmisest, kui ta alles rääkis äravalimisest. Vrd Hans-Heinrich Schade, *Apokalyptische Christologie bei Paulus: Studien zum Zusammenhang von Christologie und Eschatologie in den Paulusbriefen*, 2. Aufl (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984), 120. Alates Oscar Cullmannist saab saksateoloogias taas rääkida öndsuslooliselt käsitletavast eshatoloogias, vt Ludwig Wiedenmann, *Mission und Eschatologie: Eine Analyse der neueren deutschen evangelischen Missionstheologie*, Konfessionskundliche und kontroverstheologische Studien, Band XV, Hg Johann-Adam Möhler-Institut (Paderborn: Verlag Bonifacius-Druckerei, 1965). Eshatoloogia tsentraalsele tähendusele Pauluse misjonitegevuses tervikuna on osutanud mitmed autorid. David Bosch nimetabki Pauluse misjoni peamise eesmärgina “*To Join the Eschatological Community*”, David Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Sixth Printing. American Society of Missiology, Series 16 (New York: Orbis Books, 1991), 123-180.

⁴⁶ Teema “*parusia* ja *paraklees*” kohta vt Söding, *Erste Thessalonicherbrief*, 187-193.

kogudust tunnetama tulevase Jumala riigi sära juba nüüd, sest lunastatud on kutsutud ette valmistama kogu loodule laienevat tulevast auriiki. Kui D. Bosch järeldeb, et Paulusel "*eschatology is taking place right now*,"⁴⁷ osutab see tema jaoks juba nüüd saabunud "Jumala riigile", mis aga täieliku kirkuse saavutab alles Kristuse taastulekuga.⁴⁸

VÄLJAVAADE

Olenemata sellest, kas "pauliinlikku teoloogiat" vaadeldakse rohkem või vähem diferentseeritult teistest Uue Testamendi autoritest, jääb Paulus Uue Testamendi teoloogia süsteemi oluliseks kujundajaks ja sidustajaks. Samas on võimatu välja destilleerida Pauluse teoloogilisi mõttekäike ja käsitleda neid tema misjoniideedest, kuulutustööst ning koguduste rajamise ja vaimuliku julgustamise praktilistest probleemidest sõltumatutena. Pauluse isikus on ühendatud misjonär ja teoloog ning see sümbioos pakub nüüdisaja teoloogilisele uurimisele võimaluse interdistsiplinaarsuse praktiseerimiseks seal, kus põkkuvad Uue Testamendi teoloogia ja misjoniteadus. Kuivõrd nüüd järgnevate aastate teoloogiline töö Uue Testamendi ja kristliku süstemaatika vallas lepid tõdemusega, et Paulust käsitledes rakendub ühtlasi tööle kogu misjoniteoloogia valdkond, oleneb suures osas konteksti valikust. Ilmne on aga vajadus märgata ja tähelepanelikumalt vaadelda kõiki neid evangeeliumi kuulutuslikke aspekte, mis kristliku mõtlemise ja praktika tänases situatsioonis ette tulevad.

---

⁴⁷ Bosch, *Transforming*, 509.

⁴⁸ Oscar Cullmann, *Christus und die Zeit*, 3. Aufl (Zürich: Zwingli Verlag, 1962), 150: "*Im Paulinismus durchzieht das Motiv der Heidenmission als Vorbedingung zum Kommen des Heils die ganze Theologie des Apostels und steht im engsten Zusammenhang mit seinem Sendungsbewußtsein. Dieses ist bei Paulus deutlich durch sein Wissen um den Heilsplan, den heilsgeschichtlichen Sinn der Gegenwart, bestimmt.*"